

MEZEY KATALIN

*Poétikai forradalom**Nagy László önvallomásainak, elemző írásainak a tükrében*

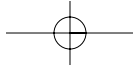
Ezerkilencszázhatvanhárom tavaszától – 20 esztendőskoromtól – kezdő költőként rendszeresen Nagy Lászlóhoz vittem vizsgázni a verseimet. A *Kortárs* folyóiratban még gimnazistaként, talán 1960-ban olvastam Kiss Ferenc tanulmányát az új költőnemzedékekről és benne idézeteket, valószínűleg *A deres majális (Össze gyűjtött versek, 1957)* és a *Ki viszi át a szerelmet (Versek, 1957)* kötetekből. Azóta belső örömmel, jó érzéssel dédelgettem a titkot, hogy az én időmben is születnek Adyéhoz, Juhász Gyulához, kedvenc költőiméhez fogható versek.

Első éves egyetemistaként, 1961 őszén aztán, egy napos délután megláttam Nagy Lászlót a 2-es villamoson. Leszállt a lánchídi megállónál. Én is leszálltam, és hosszan néztem utána, ahogy botjára támaszkodva, lassan haladt a Nádor utca sarkán álló sokemeletes épület felé. Boldog voltam attól az egyszerű tapasztalattól, hogy az eddig csak könyvlapokról ismert költő ugyanabban a valóságban, hús-vér alakban él, közlekedik, amelyben én is. Innen már csak egy lépés volt, hogy kapcsolatot keressék velem. Ezt a lépést azonban csak két évvel később tettem meg, akkor, amikor beküldöttem verseimet – különböző, tanulságos és a humort sem nélkülöző történetek végeredményeképpen – sem a *Kortársban*, sem az *Élet és Irodalomban* nem közölték, noha már az *Egyetemi Lapokban* és az egyetemi társakkal közösen írt, szerkesztett és sokszorosított *Mozdulókban*, *Napokban* rendszeresen publikáltam, és legalább a diáktársak, az egyetemi alkotókörösök és egyes tanárim szemében ismert, ifjú költőnek számítottam.

Tehát 1963 tavaszán úgy döntöttem, hogy elviszem Nagy Lászlóhoz a hivatalos szerkesztők által visszautasított verseimet, és ha ő is azt mondja róluk, hogy rosszak, abbahagyom a versírást. Felhívtam munkahelyén, az *Ésnél*, ahol képszerkesztőként dolgozott. Hat verset vittem hozzá. Talán két hét múlva találkoztunk az Alpári Gyula utcai szerkesztőséghez közeli presszóban. A megilletődöttségtől meg sem tudtam mukanni. Egy másik boxban Kondor Béla várt elég morcosan és türelmetlenül – sapkában, nagykabátban, markában egy feles pálinkát vagy vodkát forgatva – a költőre. Nagy László jókedvűen, biztatóan nekikészült, és kétfelé válogatta írásaimat: három tetszett neki, három kevésbé. Megdicsérte az egyik versben a „perjefüvek”-et és „a murok öszszecsukódott zöld tenyerét”: „Honnan tud ilyen szavakat?”

Három versem 1963 nyarán megjelent az *Élet és Irodalomban*, noha ugyanazokat néhány hónappal azelőtt magabiztosan utasította vissza a lap versszerkesztője.

Elhangzott 2009. július 17-én Iszkázon, a Nagy László-konferencián.

– Nem számít – legyintett aggályaimra Nagy László. És tényleg nem számított, ha ő tette a szerkesztő asztalára a közölni valót.

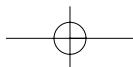
Ettől az időtől kezdve úgy negyedévenként meg-megjelentem újabb verseimmel szerkesztőségi szobájában vagy az eszpresszóban. Idővel feloldódott szájjáram is, válaszoltam a kérdéseire, és áhítatosan hallgattam, ha mesélt magáról vagy bárkiről, bármiről.

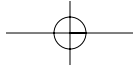
Egy ilyen alkalommal hosszabban tárgyaltunk az akkor hivatalosan legtöbbször tartott költőkről: Garai Gábor, Györe Imre, Váczi Mihály verseinek volt épp nagy konjunktúrája. Nagy László rosszat soha senkiről nem mondott. Anélkül is megértette az ember, hogy mit tart értékesnek és mit nem annyira. Szívesen beszélt a maga pályakezdéséről, nagy elszánásairól. Így kerülhetett sor arra, hogy elmondja Juhász Ferencsel és talán Simon Istvánnal közös, egykori elhatározásukat:

– A mi nemzedékünk forradalmat akart csinálni a poétikában, ahogy Kodály és Bartók a zenében. A magyar népköltészet prozódiaja, a tagoló verselés lehetőségei minden más európai költésztől megkülönböztetik a magyart. Ez az, amire „főlesküdtünk”. Annak a gazdagságnak a tudatos felhasználására, amit a magyar népköltészet már kimunkált – kifejezőeszközökben, képekben, de főként a ritmus végtelen változatoságában. A modern magyar vers, csak ha ebből a forrásból táplálkozik, akkor tudja elérni lehetőségei teljességét. Nem a hanyagul kezelt jambusokban, amelyekben nem tud átütni a nyelv dallama. A modern magyar líra a magyar metrika és az új versgondolatok találkozásából születik meg. Kell hogy megszülessék. Ez persze több nemzedékre szóló feladat, ez a jövő magyar költőinek közös lehetősége...

Életem című prózájában is utal erre az 1946–47-es, mozgalmas népi kollégista időkről írva: „Csokonait végigolvastam többször, Juhásznak is ajánlottam. Esküszően elhatároztuk: új költészetet teremtünk, nyelvileg is újat.” (*Fönnnek a barangok életem*. 1978, Magvető K., 190).

Egy rádióinterjúban, Kovács Júlia mikrofonja előtt bővebben kifejtette ezt a koncepciót: „– Főleg a népköltészet ritmusát tekintettem megvalósítandónak tán egy magasabb fokon is, nem a prozódiai ritmusát, hanem inkább az *ének ritmusát* (kiemelés – M. K.). Sokáig kísérleteztem – tán 10–15 évig – ritmusokkal, természetesen nem pusztán magamtól jöttem rá, mert példaképeim is voltak, például Weöres Sándor. Mondom, sokáig kísérleteztem, és néha tán sikerrel is. [...] Néhányan megjegyezték, hogy (manapság) miért nem írok úgy, mint ezelőtt 5–6–10 évvel, hiszen milyen jól áll az én tollamnak ez a versépítés, ritmusépítés. [...] csodálkoztam azon, hogy nem vettem észre, hogy a szabad versszerű verseimben azért ezek a ritmusok jelen vannak, csak nem olyan szabályosan, nem annyira kanonizálva, mint a régibb versekben. Én minden verssoromat ilyen szempontból manapság is megmunkálom... Egyáltalán nem írok szabad verset az elfogadott szabadvers-meghatározások szerint. [...] Azt hiszem, az a versnek a teteje, ha valaki dalt tud írni. Persze, nem olyan pacstípusú daloló versekre értem, hanem mondjuk arra a fajta dalra, amit József Attila tudott Petőfi, Csokonai után megvalósítani a huszadik században... Egyelőre úgy látom, én ezt nem tudom megoldani, mai gondjaimat ilyenekben kifejezni. (*Holtig a bűségtől... Adok nektek aranyverszőt*. Budapest, 1979, Magvető Könyvkiadó, 64–69).

Életműve ismeretében bátran vitatkozhatunk a költő fenti megállapításával: lírájában teljesedett ki, kristályosodott ki a József Attila utáni magyar műköltészetben a dal a legszebb, legvéglegesebb, legköbevéshetőbb formájában. Sorolhatjuk szinte vég nélkül akár a *Deres majális*ból, akár a későbbi kötetekből a példákat, szinte valamennyi vers a magyar dalköltészet remekbe készült megújítása. Értékes poétikai tanulmányok sora – Vasy Gézától, Jánosi Zoltántól és másoktól – foglalkozik azzal, mi mindenre vált képessé Nagy László kezében a dalforma anélkül, hogy alapvető műfaji jellemzőit elvesztette volna.

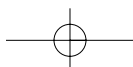
Több írásában, nyilatkozatában beszél a népköltészethez való viszonyáról. Ezeket a gondolatait az általa kezdeményezett és be is teljesített poétikai forradalom jellemzőeként értelmezhetjük: „Ha a népköltészetéről szólunk, tudnunk kell, hogy benne teremtődtek meg először a költészet törvényei, az első költői kifejezések, nyelvi, ritmusbeli fordulatok, a népi és nemzeti karaktervonások. [...] „Nem tudom pontosan meghatározni, miképpen hatott alkotói tevékenységemre a bolgár népköltészet, ahogy a magyar népköltészet hatását sem. [...] Mindenesetre elmondhatom, hogy sohasem jutott eszembe a népköltészet utánzása, óvakodtam attól is, hogy a tőle kapott impulzusokat demonstráljam. Annyit azonban megállapíthatok, hogy nem naivságból, hanem összetettségből s szabad asszociációiból tanultam, s példának tekintettem kifejezésbeli bátorságát.” (Lélegző elevenség. Adok nektek aranyvesszőt. 1979, Magvető K., 99–100).

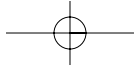
„[...] gyakran gondoltam arra, hogy a népköltészet napjainkban is ösztönözhet, hasznos lehet a legújabb lírára. Költészetünk története mutatja, hogy különböző korokban más-más módon hatott, hol romantikájával, hol realizmusával. Hatása azonban, kivéve a nagy egyéniségeket, inkább áldatlan volt, mint áldásos. Egyszerűsége együgyűséggé, muzsikája csingilingivé silányult az avatatlanok kezén. A népköltészet ilyenfajta lejárata még tart manapság is. Sok-sok arcát ismerni kellene végre. Cifrázkodása mellett észrevenni ékességét, realizmusa mellett absztrakcióit, világossága mellett rejtett áttételeit, jámborsága mellett égre lövő szentségtelenségét. Ritmusában a lélegző elevenséget” (*A bolgár népköltészetéről*. Budapest, 1959. Versek és versfordítások. 3. 1975, Magvető K.,).

Vasy Géza a Nagy László – és Juhász Ferenc – által megteremtett, új „hosszúvers”-formákban látja forradalmi poétikai újításnak a tagoló verselés használatát:

„Nagy László Ady törekvéseit folytatja, amikor a tagoló verset teszi verselésének alapjává. [...] A Németh László által így megnevezett ritmusvariáció mind az ütemek terjedelmét, mind azok soron belüli számát tekintve fellazítja a magyaros, ütemhangsúlyos verselés túlzottan bizonyuló szabályosságát, s ezzel egy időben oldja a szöveg ritmusnyomatékának és értelmi nyomatékának meg nem feleléseit, azaz az ütemhatár a legritkábban vág már szét szavakat, egybetartozó szókapcsolatokat. A hosszúversnek jellegzetes ritmusformája ez a tagoló jelleg” (Vasy Géza: *A látomásos-szimbolikus-mítoszi szemléleti-poétikai forradalom*. Nagy László (Bp., 1995, Balassi Kiadó, 69). Vasy Géza példaként a *Zöld Angyal* négyütemű nyitó sorait elemzi.

Mai verstanzakértők gyakran vonják kétségbe a tagoló vers létezését is. Ez a szemlélet másból nem táplálkozhat, minthogy képviselői merev válaszfalat téte-

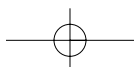
leznek föl az énekelt vers – a népköltészet –, a népi epika és a műköltészet között. A sorvégi rím elterjedése ugyan megregulázta a magyar versek esetében is a sorok szótagszámát – a rímek használata kötött formákban nyilván legtöbbször azonos szótagszámú sorokat kíván –, de a műköltészet példáin túl ma is élő, ősi népénekeink, népi imádságaink is megőrizték a dallamnak engedelmeskedő, azonos ütemszám mellett – szaporázva vagy rövidítve – különböző szótagszámot használó, tagoló metrum valóságát. Ez az Arany János által tudatosított (*A magyar nemzeti versidomról*), Gábor Ignácnál történeti jelenlétében bemutatott (*A magyar ősi ritmus*. Budapest, 1908) és Németh László által kanonizált karaktere hangsúlyos verselésünknek (*Magyar ritmus*. Budapest, 1939) Nagy Lászlónál és Juhász Ferencnél vált műköltészetünk általánosan, tudatosan és sokrétűen használt, kísérletező kedvvel tovább formált metrikájává.

Ismerve immár azokat a támadásokat, amelyek a halála óta eltelt évtizedekben Nagy László költészetét érték előbb a szocreál, utóbb a posztmodern irodalomtudósok részéről, de mindig a korszerűség vagy korszerűtlenség kérdése felől közelítve hozzá, érdekes felidézni, amit ő maga fogalmazott meg erről:

„Kötődni a hagyományokhoz és újítani is egyben: nem olyan drámai folyamat a költőben, mint amilyennek tűnik. Nem a sokszor felhangzó régi és új, nem a jó meg a rossz harca ez. Természetes, nem diszharmonikus, bár igen bonyolult folyamat. Ragaszkodásom költői örökségünkhöz nem került különösebb erőfeszítésembe. Ez az örökség nevelt. Készülődésem idején teljesen a hagyományt éltem, írva kétes értékű verseimet: szerettem volna hasonlítani példaképeimre. Később ismereteim figyelmeztettek, hogy a hasonulás nemcsak lehetetlen, hanem értelmetlen is. Azóta erőm szerint arra törekszem, ami még nem volt. Ez nem jelenti, hogy újítónak merem nevezni magam. Költészetemben hagyományos az, amit nem tudtam átlépni. De vannak formák és ízek, melyek a múlt költészetéből úgy ivódtak belém, mintha génjeim örökölték volna. Ezek nagyon sugallatosak, nem tudnék megszabadulni tőlük, nem is akarok, mert a versszerűséget ma is fontosnak tartom a versideálban...”

A versek érhetősége és mondhatnám, érthetlensége is örökké felmerülő téma. Nagy Lászlónál a válasz erre: „A megszokotthoz idomítani az újat, akár kívánságban is, valóságos vétek. [...] Az új költészet okozta problémákat azonnal megoldani nem lehet. Az, hogy jelenünk költészete gyorsabban közkinccsé váljék, nemcsak a költők, hanem az esztétikai nevelés dolga is...”

Határozott elkötelezettség vezette Nagy Lászlót „poétikai forradalmában”, mégis példászerűen nyitott volt más költői irányzatokra. Ezt nem csak *Anyagtanulmány* című, a Nagy László-i lírától messze eltávolodó, második verseskötetem megjelentetéséhez nyújtott segítsége bizonyította számomra. Elfogadó tudatosságát az alábbi idézetek is igazolják: „Irodalomtörténeti szerencsétlenségünknek tartom, hogy a magyar avantgarde annak idején nem csatlakozhatott költészetünk fő áramlatához. [...] a pusztán hagyományos verset merőben konzervatívnak tartom, nem teremt új értékeket, nem forrasztható a folyamatossághoz... A kinyilatkozta-

tások, ítélezések azonban legtöbbször lábjegyzetekre szorulnak, utalok például régi formákra: Ady kezén az alexandrinusok, Juhászen az ősi nyolcasok szinte teljesen megújultak... Az újdonság fedezete mindig a jelen valóság” (Korszerű költészet, hagyomány és közönség. Interjú, Bányai Gábor. *Népszabadság*, 1974; *Adok nektek aranyvesszőt*. Budapest, 1979, Magvető Könyvkiadó, 74–75).

Kitartó elemző munka tudja csak felmutatni mindazt, ami és ahogyan megvalósult Nagy László „új költészet”, nyelvileg is újat teremteni hivatott, eredeti elképzeléseiből az idő haladtával mind teljesebben átélhető, szerves egészként élénk társuló, számos szállóigét, végleges megfogalmazást magában rejtő életműben.

Nagy szerepe van ebben annak a teremtő akaratnak és erőnek, ami a vers nyelvi hordozórakétáin: a metrika sokrétű újjá alkotásán kezdte az új költészet megalapozását. De nem feledkezhetünk el a Nagy László-i jelenség egy másik erős pillérééről sem. Az anyanyelv adottságaira szervesen építő alapok, formai megoldások mellett a líra belső magját jelentő költőszemélyiség is határozottan körvonalazott és tudatosan vállalt. Ennek bizonyosságául ismét Nagy László egy nyilatkozatából idézek: „[...] hadd mondjam el legelőbb, hogy a nehéz örökséget, amit elődeink hagytak ránk, magam is vállalni merem. Nem törődve az anakronizmus vádjával. De ugyanakkor borzongok azoktól, akiknek szája untalan nyúví a legfenségesebb szavakat: hogy a nép és haza és emberiség. Költőnek lenni manapság sem jelent mást, mint erkölcsi tartást. A stílus, a világgépépítés ugyanilyen fontosak, de csak ebből a tartásból eredhetnek” (*Holtig a hűségtől...* Kovács Júlia rádióinterjúja. *Adok nektek aranyvesszőt*. Budapest, 1979, Magvető Könyvkiadó, 64–69).

Manapság széles körben, nagynevű tudományos referenciákra hivatkozva ítélik a Nagy László-i vállalásban megnyilatkozó írói felfogást lényegtelennek, korszerűtlennek. Az évezredek mélyéből tökéletes esztétikai minőségben ránk hagyományozott poétikai értékek azonban költőnket igazolják: a líra egyetemessége ezen a konok, megronthatatlan tartáson nyugszik.

Gyermekkorom szilvafája – Linda